

SALLMANN, K. (Hrsg.), *Die Literatur des Umbruchs. Von der römischen zur christlichen Literatur 117 – 284 n. Chr.* Handbuch der lateinischen Literatur der Antike, Bd. 4. München, Beck 1997. XXXII + 651 s.

Recenzovaná kniha je čtvrtým z plánovaných osmi svazků věnovaných antické latinské literatuře (sv. 1 – „Archaická literatura“; sv. 8 – „Od pozdně antické po raně středověkou literaturu [568–735 po Kr.]“; dosud vyšly sv. 1, recenzovaný sv. 4 a sv. 5 věnovaný období 284 – 374 po Kr.) v rámci legendární série *Handbuch der Altertumswissenschaft*, kterou začal před více než sto lety vydávat Iwan von Müller a jejíž ambicí bylo ve spolupráci s jednotlivými specialisty erudovaně pokrýt antický starověk v celé jeho šíři.

Čtvrtý svazek (který byl již tři roky po svém vydání přeložen do francouzštiny – *Nouvelle histoire de la littérature latine*, vol. 4: *L'Âge de la transition de la littérature romaine à la littérature chrétienne de 117 à 284 après J.-C.*, ed. par. K. Sallmann, version française sous la direction de F. Heim. Turnhout, Brepols 2000) je výsledkem spolupráce třinácti odborníků pod vedením Klause Sallmanna, profesora klasické filologie na universitě v Mainzu, a za přirozeně obsahové dělítko slouží již v názvu obsažený „přelom“ (některými recenzenty odmítaný jako nepřilíš vhodný pro charakterizaci uvedeného období – srv. BARNES, T. D., in: *Phoenix* 52, 1998, str. 386–389) mezi literaturou „pohanskou“ a křesťanskou, jimž je oběma v publikaci věnován zhruba stejný prostor.

Právě „pohanská“ literatura vymezeného období je zastoupena především odbornou prózou (starožitnictví, jurisprudencí – zde např. Ulpianus [§ 424, str. 175–187] či Gaius [§ 426, str. 188–195], gramatika atd.), prostor je věnován rovněž básnictví (lyrika, malé básnické formy, epos a didaktická poesie, drama); z tzv. „velkých“ autorů je v tomto dílu pojednáno o Suetoniovi (§ 404, str. 14–53), Gelliiovi (§ 408, str. 68–77) a v rámci samostatného oddílu „Umělecká próza latinské sofistiky“ rovněž o Frontonovi (§ 456, str. 281–292) a Apuleiovi (§ 457, str. 292–318).

Křesťanská literatura je rozdělena na tzv. „Gebrauchstexte“ (tedy texty užívané v křesťanských komunitách – biblický okruh včetně apokryfů, apoštolští otcové, *acta martyrum* a *passiones*; str. 343–435) a na uměleckou prózu (omezena na Tertulliana – § 474, str. 438–511; Minucia Felika, Novatiana, Cypriana a pseudocyprianovské spisy – § 477–481, str. 529–584); oddíl o křesťanské poezii je věnován Commodianovi (§ 498, str. 628–637). Celou knihu uzavírá stručné zhodnocení pojednávaného období a jmenovitý rejstřík antických autorů a anonymních antických děl.

Členění jednotlivých hesel je většinou přehledné a uváděné informace vyčerpávající (bez zbytečného „popularizujícího“ balastu): u jednotlivých autorů začínají biografickými údaji (včetně relevantních excerpát z antických pramenů), následuje detailní analýza zachovaných i nedochovaných děl (opět s citacemi příslušných antických pramenů), shrnutí významu příslušného autora či díla a zmíněna je i textová tradice a pozdější recepcí.

K jednomu z největších přínosů celé knihy patří bezesporu obsáhlé a nezastaralé bibliografie, jež jsou uspořádány tematicky (tedy k autorovi/ textu obecně, jeho biografii, jednotlivým dílům atd.). Práci s nimi (resp. dohledávání jednotlivých titulů) však ztěžuje jak časté zkracování či neuvádění přesného názvu citovaných publikací, tak odkazy na odborná periodika pomocí (sice konvenčních [podle L' Anée Philologique], avšak v samotném svazku nerozvedených) zkracování – uživatel je tak za cenu ušetření místa v publikaci odkázán na používání dvou dalších samostatných knih (ROSUMEK, P., *Index des périodiques*. Paris 1982; seznam zkratk v *Theologische Realenzyklopädie*, SCHWERTNER, S. [Hrsg.], Berlin-New York 1992²). Do bibliografických údajů si rovněž tu a tam našly cestu tiskové chyby, jichž však dílo v tomto rozsahu logicky nemohlo zůstat ušetřeno.

Z jednotlivých autorů je největší prostor věnován dvěma křesťanským spisovatelům – Tertullianovi (cca 70 stran) a Cyprianovi (cca 60 stran včetně pseudocyprianovských spisů), což z recenzovaného svazku činí rovněž významný příspěvek k patristickému bádání. Autorem hesla Tertullianus (§ 474) je významný a zaslužitý curyšský badatel Hermann Tränkle (známý mimo jiné svým komentovaným vydáním Tertullianova spisu *Adversus Iudaeos* [Wiesbaden 1964]). V porovnání s jiným nedávno vydaným kompendiem obsahujícím rovněž informace o Tertullianovi (SCHULZ-FLÜGEL, E., *Tertullian*, s.v. In: Dopp, S. – Geerlings, W. [Hrsg.], *Lexikon der antiken christlicher Literatur*. Freiburg – Basel – Wien, Herder 1999, str. 582–587) můžeme Tränklovy vývody označit za opatrnější a konzervativnější; na rozdíl od starších prací (např. QUASTEN, J., *Patrology*. Vol. II. *The Ante-Nicene Literature after Irenaeus*. Christian Classics, s. l., s. d., str. 246–340; ale i např. VON

ALBRECHT, M., *Geschichte der römischen Literatur von Andronicus bis Boethius*. 2. Teil. München 1994², str. 1211–1231) však důsledně vychází z moderní odborné literatury, která v mnoha ohledech vedla k přehodnocení Tertullianova obrazu, a předkládá čtenáři i takové teze, které sám nesdílí. Vojenská kariéra Tertullianova otce je tak podle Tränkla „pravděpodobná“ (str. 439), Tertullianovo kněžství sice „sporné“ (ibid.), avšak na dalším místě (str. 441) podle něj „není důvodu zpochybňovat věrohodnost Hieronymovy zprávy [ohledně Tertullianova kněžství]“. Konečně identifikace Tertulliana církevního spisovatele s Tertullianem právníkem podle něj „sice není nemožná, ale není také právě pravděpodobná“ (str. 439). Tomuto závěru, se kterým lze samozřejmě plně souhlasit, však odporuje § 417 recenzované knihy (věnovaný právě Tertullianovi – právníku), v němž se D. Liebs víceméně přiklání k identifikaci obou osob. V literatuře o montanismu, respektive Tertullianově vztahu k tomuto hnutí, mohly být zmíněny (pokud neunikly recenzentově oku) některé novější tituly, které byly v době vydání recenzované publikace k dispozici (např. RANKIN, D., *Tertullian and the Church*. Cambridge 1995; TREVETT, CHR., *Montanism. Gender, Authority and the New Prophecy*. London – New York 1996). Jednotlivá Tertullianova díla jsou analyzována podrobně, nechybí ani zmínky o jejich problematické chronologii; velmi cenné jsou rovněž shromážděné informace o dnes ztracených spisech.

Několik drobných připomínek, které byly uvedeny výše, nechce a ani nemůže snížit hodnotu této vynikající a nadmíru potřebné publikace, která se jistě stane standardní příručkou nejen pro klasické filology, ale také pro všechny zájemce o antickou literaturu a kulturu vůbec.

Petr Kitzler

MISTR MATĚJ Z JANOVA VE SVĚ A V NAŠÍ DOBĚ, ed. Jan B. Lášek a Karel Skalický, Studie TF JU – svazek 21, Brno 2002, 139 s., ISBN 80–86263–36–3

Debaty věnované teologickým a spirituálním postojům Husových předchůdců obohatil na sklonku roku 2002 sborník z vědeckého symposia konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 29.–30. listopadu 2000 pod názvem *Mistr Matěj z Janova ve svě a v naší době*. Užitek tohoto symposia spočívá již v tom, že se nad zadaným tématem setkali pracovníci z více různých akademických pracovišť a že účastníci byli rozrůzněni také konfesně, jak připomíná Jan B. Lášek v úvodním slově. Protože se však jednalo o téma, na něž se úzce specializuje jen několik odborníků, jistá rozrůzněnost se objevuje i v úrovni příspěvků.

Brilantní ukázkou teologické práce je příspěvek Karla Skalického *Církev Kristova a církev Antikristova v teologii Matěje z Janova*. Jedná se o hlubší sondu, která ukazuje hlavní tendence ekleziologického uvažování Mistra Matěje a vysvětluje, proč se některé Matějovy názory nemohly dále rozvíjet u jiných autorů a proč jsou zase jiné tak podobné postojům II. vatikánského koncilu. Stejně fundovaně vystihuje Jana Nechutová Matějovy exegetické přístupy k I Cor 11, 27–29, jednomu ze stěžejních a zřejmě i nejstarších biblických míst týkajících se eucharistie. V Regulích Matěje z Janova je totiž eucharistie centrálním tématem a pro její časté přijímání autor horuje doslova prorocky, jak ukázal na začátku 20. století postoj papeže Pia X. Precizní je jistě také článek Heleny Krmíčkové *Vliv Matěje z Janova na utrakvistus Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážďan*. Užitečné pojednání připravili i Jaroslav Hrdlička a Jan B. Lášek, kteří hovoří o *M. Matěji z Janova v exilových pamětech Vlastimila Kybala*. V textu Václava Steinera *Eklesiologie Matěje z Janova v podání E. Valáška* nacházíme rekapitulaci disertační práce českého exilového teologa, která nemusí být domácímu čtenáři snadno přístupná. Na druhé straně spektra stojí několik příspěvků, jejichž autoři nepodávají nic víc než pouhé shrnutí poznatků, které jsou badatelské obci většinou dobře známy odjinud. Tyto články nejsou dokonce ani vybaveny poznámkovým aparátem. Z jazykového hlediska je naprosto nevyhovující překlad Milíčovya spisku *Epistula ad papam Urbanum V.* na s. 21–26. Jedná se spíše o přepis do češtiny než o překlad, a tento přepis je navíc zbytečně archaický. Je škoda, že podmínky, v nichž jsou nuceni pracovat akademičtí pracovníci, neposkytují často dostatek potřebného soustředění – to jistě poznamenalo i redakční práci, takže se ve sborníku objevilo několik nepřijemných překlepů (např. „i domo“, „ambulentis“ – s. 27 nebo pravopis názvu Matějova hlavního díla na s. 11).